

УДК 343.98

Хлівняк Олег Миколайович

*судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень,
технічного дослідження документів та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень*

*Харківський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України*

Khlivnyak Oleg

*Forensic Expert of the
Sector Handwriting studies, technical study of documents and accounting
Department of forensics types of research
Kharkivskyi Scientific-Research Expert Forensic Center of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine*

**ВИЗНАЧЕННЯ ВАРІАЦІЙНОСТІ ПОЧЕРКУ ПРИ ВИКОНАННІ
СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ
DETERMINATION OF HANDWRITING VARIABILITY WHEN
PERFORMING FORENSIC HANDWRITING EXAMINATIONS**

***Анотація.** У почерку однієї й тієї ж особи можна спостерігати часом досить помітні розбіжності у написанні окремих літер і навіть буквосполучень в рукописах, виконаних без значного розриву в часі, причому чим вищий рівень володіння почерком, тим ці відмінності бувають різчішими. Однак якщо ми вивчимо велику кількість рукописів цієї особи, то звернемо увагу на те, що зміни, що спостерігаються, виявляють певну закономірність, повторюваність і характеризують цілком певну варіаційність дивгувальньо-письмових навичок. Ця варіаційність є результатом реакції організму на умови, що змінюється.*

Метою даної статті є ознайомлення читача із поняттям варіаційності почерку та причин, що впливають на варіаційність почерку.

Варіаційність почерку – стійка видозміна почерку однієї особи, відображена в її рукописах, яка є засобом пристосування до різних умов їх виконання. Варіаційність ознаки почерку – наявність у рукописах (почеркових реалізаціях) однієї особи різних ознак, які відображають одну характеристику почерку як основу систематизації ознак. Варіаційність загальних ознак має прояв, як правило, в різних рукописах; окремих – у межах однойменних буквених зображень.

Вибіркова мінливість – здатність письмово–рухової навички специфічним чином трансформуватися, тобто видозмінюватися в результаті впливу різноманітних зовнішніх чи внутрішніх «збиваючих» факторів. При цьому в рукописах спостерігаються часткові зміни почерку, характер яких залежить від виду і ступеня впливу «збиваючих» факторів, індивідуальних особливостей письмово–рухової навички пишучої особи.

Варіаційність - одне з властивостей сформованого письмово-рухового навички. Ця особливість почерку є результатом пристосовності письмово-рухової навички до зазначених вище обставин об'єктивного та суб'єктивного характеру з урахуванням факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру, що впливають формування письмово-рухового досвіду, відзначає двояку природу варіаційності почерку. З одного боку, варіаційність почерку, на її думку, є результатом пристосування рухів у процесі автоматизованого листа; з іншого — це результат свідомої суб'єктивного характеру.

Ключові слова: *варіаційність, почерк, причини, виконавець.*

Summary. *In the handwriting of the same person you can sometimes see quite noticeable differences in the spelling of individual letters and even letter*

combinations in manuscripts, made without a significant gap in time, and the higher the level of handwriting, the more striking these differences. However, if we study a large number of manuscripts of this person, we will pay attention to the fact that the observed changes show a certain regularity, recurrence and characterize a certain variability of motor and writing skills. This variability is the result of the body's response to changing conditions. The purpose of this article is to acquaint the reader with the concept of handwriting variability and the reasons that affect handwriting variability.

Variability of handwriting is a permanent change in the handwriting of one person, reflected in his manuscripts, which is a means of adaptation to different conditions of their execution. Variability of a handwriting feature is the presence in the manuscripts (handwritten realizations) of one person of different features that reflect one characteristic of the handwriting as a basis for the systematization of features. Variability of common features is manifested, as a rule, in different manuscripts; separate - within the boundaries of letter images of the same name.

Selective variability is the ability of writing and motor skills to transform in a specific way, that is, to change as a result of the influence of various external or internal "confounding" factors. At the same time, partial changes in handwriting are observed in the manuscripts, the nature of which depends on the type and degree of influence of "confounding" factors, individual characteristics of the writer's writing and motor skills.

Variability is one of the properties of the formed writing-motor skill. This feature of handwriting is the result of the adaptability of writing-motor skills to the above-mentioned circumstances of an objective and subjective nature, taking into account the factors of an objective and subjective nature that affect the formation of writing-motor experience, and notes the dual nature of handwriting variation. On the one hand, the variability of handwriting, in her opinion, is the

result of the adaptation of movements in the process of an automated letter; on the other hand, it is the result of a conscious subjective nature.

Key words: *variation, handwriting, reasons, performer.*

Постановка проблеми. Під час написання судово-почеркознавчих експертиз при дослідженні рукописних текстів та підписів часто зустрічається варіаційність при виконанні однойменних букв та їх елементів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо варіаційності почерку та підписів у тій або іншій мірі досліджувались Разумовим Є.А., Криловим І.Ф. які висвітили та проаналізували саме проявлення варіаційності у почерку людини.

Мета статті. Ознайомлення читача з поняттям варіаційності почерку.

Виклад основного матеріалу. «Варіаційність — це стійка видозміна почерку однієї й тієї ж особи, відображеної в його рукописах, яка є засобом пристосування до різних умов їх виконання.

Існує основний та додатковий варіанти почерку, а для вилучення підписів використовується підписний почерк. Залежно від цільового призначення рукописного документа існують кілька варіанти почерку, різні варіанти написання одних і тих же букв з елементами стійкості, які в своїй сукупності додатково індивідуалізують почерк певної особи.

До об'єктів криміналістичного дослідження почерку відносяться рукописні записи, підписи, цифрові записи, короткі тексти, багатооб'єктні документи, змінені рукописні записи та інші» [1, с. 118].

Причини, що змінюють почерк: незважаючи на відносну стійкість почерку конкретної особи, у ньому (почерку) під впливом різних обставин можуть наступити різні зміни. Недаром І. П. Павлов, називаючи системи тимчасових зв'язків стереотипами, підкреслював їх динамічність, що

виражається в мінливості залежно від обставин об'єктивного та суб'єктивного характеру. «Утворені умовні рефлексії, - зазначав І. П. Павлов, - являють собою надзвичайно чутливу величину і тому при звичайних життєвих умовах підлягають постійним коливанням».

Варіаційність - різний прояв ознак у почерку однієї особи або всієї системи рухів у цілому. Варіативність має двояку природу:

- програмна - як результат свідомої перебудови механізму рухів у зв'язку з певною установкою;
- корекційна - як результат пристосування рухів у процесі автоматизованого письма.

Розкид у межах варіантів - видозміна ознаки в рукописах, виконаних однією особою, у межах одного варіанта.

Вибіркова мінливість - здатність письмово-рухової навички специфічним чином трансформуватися, тобто видозмінюватися в результаті впливу різноманітних зовнішніх чи внутрішніх «збиваючих» факторів. При цьому в рукописах спостерігаються часткові зміни почерку, характер яких залежить від виду і ступеня впливу «збиваючих» факторів, індивідуальних особливостей письмово-рухової навички пишучої особи.

У криміналістичній літературі з судового почеркознавства до причин, що змінюють почерк, відносять:

- неправильну позу, незвичне тримання пера, незвичайний матеріал або інші незвичні умови письма;
- різні травми рук, очей;
- порушення нервового і фізичного стану пишучого: переляк, втома та інші;
- різні нервові захворювання;
- виконання рукопису лівою рукою при звичайному виконанні правою рукою;

- виконання рукопису особливим чином: у незвичному темпі - старанно або поспішно, з наслідуванням почерку іншої особи, з наслідуванням друкованого шрифту або спеціальним шрифтам.

Стійкість письмово-рухового досвіду, збереження його особливостей при листі навіть у незвичних умовах залежить від таких причин:

- ступеня сформованості письмово-рухового досвіду;
- особливостей нервового апарату управління рухами людини.

Звичайно, стереотипність рухів у особи, яка не володіє сформованим письмово-руховим досвідом, низька. Збереження особливостей рухів і під час однойменних письмових знаків вкрай мала. Тому на практиці експерти – почеркознавці при вирішенні питання про виконавця документа відчують певні труднощі, якщо мають справу з маловиробленим почерком; нестійкість рухів часто є причиною відмови експерта від вирішення питання про тотожність.

Таким чином, збереженість особливостей рухів, що пише при листі в різних умовах, стійкість (стереотипність) їх відтворення - властивості почерку, необхідні для ідентифікації особистості.

Особливістю прояву динамічного стереотипу письмово-рухового досвіду є його варіаційність. Варіаційність - одне з властивостей сформованого письмово-рухового навички. Ця особливість почерку є результатом пристосованості письмово-рухової навички до зазначених вище обставин об'єктивного та суб'єктивного характеру. В. Ф. Орлова, з урахуванням факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру, що впливають формування письмово-рухового досвіду, відзначає двояку природу варіаційності почерку. З одного боку, варіаційність почерку, на її думку, є результатом пристосування рухів у процесі автоматизованого листа; з іншого — це результат свідомої суб'єктивного характеру. В. Ф. Орлова, з урахуванням факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру, що впливають формування письмово-рухового досвіду, відзначає двояку

природу варіаційності почерку. З одного боку, варіаційність почерку, на її думку, є результатом пристосування рухів у процесі автоматизованого листа; з іншого — це результат свідомої перебудови механізму рухів у зв'язку з певними цілями того, хто пише. Людина можуть варіювати як одні й самі ознаки почерку, і почерк загалом. У першому випадку говорять про варіаційність ознак почерку; у другому - про варіаційність почерку.

У зв'язку з тим, що у пише може бути кілька варіантів почерку, в криміналістичній літературі варіант, що сформувався в процесі навчання письма в школі та подальшого життя, прийнято називати основним. Цей варіант найчастіше зустрічається при написанні різних документів, записів та інші.

Інші варіанти почерку, що з'явилися в людини пізніше в результаті різних обставин об'єктивного і суб'єктивного характеру, прийнято називати додатковими. Ними, наприклад, можуть бути скорописне маскування, виконання рукопису з наслідуванням друкованого шрифту, виконання лівою рукою і т.д.

Варіаційність почерку як одна з форм пристосовуваності письмово-рухової навички до різних умов (об'єктивного та суб'єктивного характеру) не є перешкодою для ідентифікації особистості. У той самий час варіаційність завжди повинна враховуватися як із дослідженнях ідентифікаційного, і неідентифікаційного характеру. Наприклад, перш ніж вирішувати питання лівою рукою і т.д.

Наприклад, перш ніж вирішувати питання про виконавця документа, експерту необхідно встановити, чи не було тут установки на навмисне зміну почерку і т.д.

Підсумовуючи сказане, можна зробити такі висновки про психофізіологічну природу письмово-рухового досвіду.

За фізіологічним механізмом в основі формування письмово-рухової навички (почерку) лежать: утворення динамічного рухового стереотипу при взаємодії першої та другої сигнальних систем; автоматизація рухів.

Усвідомлення формування почерку обумовлено низкою особливостей. Так, свідомість людини спрямовано на умови та якість виконання; свідомий контроль та регуляція дій здійснюється на основі м'язового почуття, уявлень та понять (знань); грають роль спеціалізація сприйнятті і тонкість чуттєвого розрізнення рухів, і навіть вибіркова спрямованість свідомості у процесі виконання письмових знаків.

За характером виконання ця діяльність людини характеризується: цілісністю та раціональністю рухів, легкістю, економічністю (за зусиллями та часом), точністю, процесі виконання письмових знаків.

«Враховуючи специфіку і складність такого об'єкту дослідження, як підпис, вчені-криміналісти приділяють багато уваги вивченню питань щодо поняття підпису, особливостей його формування, стійкості і змінюваності ознак у залежності від різних умов» [2, с. 3].

Висновки та пропозиції. Отже, аналізуючи вище викладене, можна зробити наступні висновки: умисна зміна почерку, що може виступати як імітації чужого почерку (найчастіше підпису) і маскування свого, мало пов'язані з нормальної варіаційністю почерку. На прояв варіаційності почерку впливають суб'єктивно ненавмисні зміни, до яких слід віднести незвичайний стан організму, що пише і цільову установку при виконанні документа.

До незвичайних станів організму пише, що істотно впливають на прояв варіаційності, відносяться переляк, сп'яніння, дія наркотичних засобів і деяких медикаментів, наслідки захворювань нервової та рухової сфери і т. п. Іншим фактором, що впливає на прояв варіаційності, є цільова установка яка різна при виконанні приватного листа та офіційного

документа, підписи у заяв про прийом на роботу та підписи в отриманні значної грошової суми.

Однак ці зміни не можна назвати навмисними, оскільки виконавець не має на меті імітувати чийсь почерк або зробити свій почерк невпізнаним, варіаційність почерку проявляється тут вільно.

Варіаційність зовсім не перешкоджає ідентифікації особи за почерком у тому випадку, коли вона ретельно враховується як експертом при проведенні експертизи, так і слідчим або суддею при доборі зразків почерку для порівняння. У складних випадках отримання зразків для порівняння слід робити за участю експерта-почеркознавця.

Література

1. Разумов Е.А. Практичне керівництво по криміналістиці. Київ, 2011. 465 с.
2. Меленевська З.С., Воробей В.Л. Криміналістичне дослідження підписів: Посібник. К. : Університет. Вид-во «Пульсари», 2006. 84 с.